

BORGARTING LAGMANNSRETT

DOM

Avsagt: 04.04.2024

Saksnr.: 23-156087ASD-BORG/01

Dommere:

Lagdommer
Lagdommer
tingrettsdommer

Halvor Aas
Guro Hansson Bull
Trude Sørby Einersen

Ankende part

Ateistene

Hasse Bergstrøm

Ankemothpart

Staten v/Barne og
Familiedepartementet

Advokat Fredrik
Sejersted
Advokatfullmektig Ivar
Gullbrand Nyhus

Saken gjelder gyldigheten av Barne- og familiedepartementets vedtak 26. august 2022. Vedtaket opprettholdt statsforvalterens avslag på søknad om registrering som livssynssamfunn av organisasjonen Ateistene.

Ateistene tok ut søksmål mot staten ved Barne- og familiedepartementet 1. desember 2022, med krav om at tingretten i dom slår fast at Ateistene er et livssynssamfunn etter trossamfunnsloven § 1 andre ledd, subsidiært at vedtak om avslag på søknad om registrering som livssynssamfunn er ugyldig. Kravet om fastsettelsesdom er senere frafalt.

Staten ved Barne- og familiedepartementet tok til motmæle i tilsvarende 3. februar 2023, og påsto seg frifunnet.

Oslo tingrett avsa 5. juni 2023 dom med slik slutning:

1. Staten ved Barne- og familiedepartementet frifinnes.
2. Sakskostnader tilkjennes ikke.

For nærmere detaljer vedrørende saksforholdet vises til tingrettens dom og lagmannsrettens bemerkninger nedenfor.

Ateistene har anket dommen til Borgarting lagmannsrett. Ankeforhandling er holdt 12. mars 2024 i Borgarting lagmannsretts hus. Partene møtte sammen med sine prosessfullmektiger. Om bevisføringen for øvrig vises til rettsboken.

Ankende part, **Ateistene**, har i hovedtrekk anført:

Ateistene fyller alle vilkårene etter loven for å bli registrert som et livssynssamfunn. Departementet og tingretten har tolket trossamfunnsloven § 1 feil. Det er lagt for stor vekt på forarbeidenes uttalelse om bekjempelse av religion. Samtidig er det lagt for liten vekt på ordlyden, uttalelser om formålet med loven i forarbeidene og andre rettskilder.

Tingretten foretar nærmest ingen konkret vurdering av Ateistenes aktiviteter. Gjennom bevisførselen for lagmannsretten er det vist til aktiviteter som viser utøvelse av livssyn.

Ordlyden i trossamfunnsloven § 1 annet ledd tilsier at de utøvende aktivitetene må ha tilknytning til en livssynsoppfatning. Møter og rekrutteringsarbeid er eksemplifisert i forarbeidene som slike aktiviteter.

Forarbeidene går ikke nærmere inn på hva som menes med «bekjempelse av religion», men beskrivelsene beskrevet i § 6 faller antakelig inn under definisjonen. Bestemmelsen har relevans ved vurderingen, jf. § 4 tredje ledd. Terskelen for hva som er bekjempelse må ligge i nærheten av normen for alvorlig krenkelse etter § 6.

Bekjempelse må tolkes i lys av lovteksten, Grunnloven og forarbeidenes uttalelser om mangfold og formål, og det skal mye til for å konstatere at en organisasjon driver med «hovedsakelig bekjempelse av religion».

Det er forskjell på religionskritikk og bekjempelse. Religionskritikk kan være livssynsutøvelse.

Den religionskritikk Ateistene driver, er selektiv og alltid en indirekte følge av humanitetske aktiviteter. Det følger av forarbeidene at innholdskontrollen skal være begrenset. Etter ankende parts mening må mangfoldsargumentet ha stor vekt, og bekjempelsesargumentet forbeholdes grove krenkelser.

Ateistene driver verken bekjempelse av religion eller utøvelse av humanitær eller politisk virksomhet som hovedsak.

Det er nedlagt slik påstand:

- 1) Statens avslag på Ateistenes søknad om registrering som livssynssamfunn etter trossamfunnsloven, er ugyldig.
- 2) Ateistene tilkjennes erstatning for sakskostnader for lagmannsretten.
- 3) Subsidiært: Ateistene har ikke saksomkostningsansvar for staten.

Ankemotparten, **Staten ved Barne- og Familiedepartementet**, har i hovedtrekk anført:

For å bli registrert som livssynssamfunn, må organisasjonen være en sammenslutning for felles utøvelse av tro eller livssyn, jf. trossamfunnsloven § 1 annet ledd. Tingretten har riktig vurdert at Ateistene ikke er omfattet av denne definisjonen. Tingretten bygger på en riktig forståelse av bestemmelsen, og en korrekt bevisvurdering. Departementets vedtak er gyldig.

Avgrensningen er i hovedsak en videreføring av tidligere lovgivning, og det er forarbeidene som gir den nærmere avgrensningen av hva slags sammenslutninger som omfattes av definisjonen.

Trossamfunnsloven § 6 er ikke relevant, heller ikke gjennom henvisningen i § 4 tredje ledd. Bestemmelsen sier ikke noe om hva som er et livssynssamfunn, men gir bestemmelser om nekting av tilskudd til sammenslutninger som i utgangspunktet oppfyller vilkårene i § 1.

Definisjonen i § 1 er først og fremst knyttet til utøvelse, ikke innholdet, av en tro eller et livssyn. Videre fremgår av forarbeidene at sammenslutninger som i hovedsak driver politisk, humanitær, kulturell eller forretningsmessig virksomhet, faller utenom

definisjonen. Utenfor faller også virksomheter som har andre hovedaktiviteter enn utøvelse av tro eller livssyn, herunder å bekjempe religion eller livssyn.

Ateistenes hovedaktivitet er religionskritikk, av en slik art at den må anses som bekjempelse i forarbeidenes forstand. Det anføres videre at vesentlige deler av virksomheten bærer preg av politisk og humanitært arbeid. Ateistene omfattes derfor ikke av trossamfunnslovens definisjon i § 1. Det er tilstrekkelig til å falle utenfor definisjonen om man enten kommer til at hovedaktiviteten er bekjempelse av religion, eller humanitært og politisk arbeid.

Ateistenes aktiviteter må sees i lys av programmet. Det er lite i programmet om etiske spørsmål. Ateistene har heller ikke seremonier, overgangsritualer etc., som er eksemplifisert i forarbeidene.

Dersom Ateistene fyller vilkårene i § 1, er det i realiteten ikke noe igjen av reservasjonene i forarbeidene.

Det er lagt ned slik påstand:

1. Anken forkastes.
2. Staten v/ Barne- og familiedepartementet tilkjennes sakskostnader.

Lagmannsretten bemerker:

Saken gjelder prøving av et forvaltningsvedtak. Partene er enige om at domstolen har full prøvelsesrett i saken. Fra statens side er det anført at domstolene likevel bør utvise en viss tilbakeholdenhet ved prøvingen av forvaltningens skjønn, og vist til at departementet behandler mange tilsvarende saker. Ut fra bevisførselen synes det ikke å være et særlig stort tilfang av saker som gjelder *livssynssamfunn*, og det er meget begrenset forvaltningspraksis som er lagt frem om dette. Avgjørelsen beror i det alt vesentlige på et rettsanvendelsesskjønn der forvaltningen ikke er bedre egnet på grunn av sin faglige kunnskap til å foreta tolking og subsumsjon enn domstolene.

Trossamfunnsloven § 4 lyder slik:

- Et tros- eller livssynssamfunn kan bli registrert når det er fast organisert og har minst 50 medlemmer som
- a. selv har meldt seg inn, eller som har blitt innmeldt av dem som har foreldreansvaret
 - b. er bosatt i Norge
 - c. ikke er medlem i Den norske kirke eller et annet registrert tros- eller livssynssamfunn.

Registrering kan trekkes tilbake dersom tros- eller livssynssamfunnet ikke lenger oppfyller vilkårene i første ledd.

Tros- eller livssynssamfunnet kan nektes registrering, eller registreringen kan trekkes tilbake, dersom ett eller flere av vilkårene for å nekte tilskudd i § 6 er oppfylt.

Det er ikke uenighet om at Ateistene oppfyller de formelle kravene rundt medlemstall i første ledd bokstav a – c. Uenigheten mellom partene går på om Ateistene utgjør et livssynssamfunn i lovens forstand eller ikke.

I trossamfunnsloven § 1 annet ledd heter det:

Med tros- og livssynssamfunn menes i denne loven sammenslutninger for felles utøvelse av tro eller livssyn.

Ordlyden tilsier altså at det må være en sammenslutning, og sammenslutningen må være for å utøve livssyn felles. Det følger av forarbeidene at det ikke har vært meningen å definere *innholdet* i tro eller livssyn, men *utøvelsen* av dette. I ordlyden ligger likevel at det må være tale om et livssyn, noe som også fremkommer av forarbeidene, jf. Prop. 130 L (2018-2019), hvor det i merknadene til § 1 første ledd heter:

Andre ledd angir positivt hva som etter loven her skal regnes som tros- eller livssynssamfunn. Tros- og livssynssamfunn bestemmes som «sammenslutninger for felles utøvelse av tro eller livssyn». Når hovedmotivet for loven er å legge til rette for praktisering av tros- og livssynsfrihet, er det naturlig at definisjonen av tros- og livssynssamfunn først og fremst retter seg mot felles utøvelse av tro og livssyn, og ikke mot innholdet i en tro eller et livssyn. Dette er også i tråd med de sentrale bestemmelsene i EMK artikkel 9 og SP artikkel 18. I første rekke er det derfor tros- og livssynssamfunnenes konkrete aktiviteter som vil skille dem fra andre typer sammenslutninger. Utøvelsen av tro eller livssyn må være «felles», og det betyr at den må involvere minst to personer. Det er en forutsetning at aktiviteten er lovlig. Tros- og livssynssamfunn vil gjerne ha jevnlig sammenkomster for utøvelse eller utvikling av tro eller livssyn gjennom møter eller gudstjenester, bønn, meditasjon, ritualer eller tilsvarende. Ofte vil også aktiviteten innebære misjonering eller annen form for rekruttering. Sammenslutninger som i hovedsak driver politisk, humanitær, kulturell eller forretningsmessig virksomhet, faller utenfor definisjonen. Det samme vil gjelde virksomheter som har andre hovedaktiviteter enn utøvelse av tro eller livssyn, for eksempel å fremme helse eller selvutvikling, å drøfte filosofiske spørsmål eller å bekjempe religion eller livssyn.

Aktivitetene kan imidlertid ikke vurderes helt isolert, men må kunne knyttes til en tros- eller livssynsoppfatning. Den aktuelle oppfatningen må ha et visst nivå av overbevisning, alvor, sammenheng og viktighet. I vurderingen kan det blant annet legges vekt på hvor lenge oppfatningen har eksistert og vært praktisert, ikke bare innenfor den aktuelle sammenslutningen, men også eventuelt i andre tros- eller livssynssamfunn, i andre land, eller uten å ha vært organisert. Samtidig er det klart at også nye tros- eller livssynsoppfatninger kan danne grunnlag for sammenslutninger

som vil være omfattet av lovens formål og virkeområde. Det kreves ikke at et flertall av medlemmene i sammenslutningene slutter opp om alle sider ved samfunnets «lære» eller praksis, ikke heller at et flertall kan sies å være aktive medlemmer. En trosoppfatning vil normalt innebære en overbevisning om at det finnes en overjordisk virkelighet, en virkelighet som går ut over grensene for det allment sansbare, med avgjørende betydning for mennesket. En livssynsoppfatning vil normalt kjennetegnes ved at den har et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål.

Definisjonen i lovforslaget tar i hovedsak sikte på å videreføre gjeldende rett, jf. kapittel 12. Tros- og livssynssamfunn som ønsker vigselsrett, og som vil kreve tilskudd etter den nye loven, må likevel registreres på nytt, se § 23. Ved behandling av søknader om registrering må det vurderes om sammenslutningen faller inn under den nye definisjonen i § 1 annet ledd. Definisjonen har betydning ikke bare for spørsmålet om registrering av tros- og livssynssamfunn – og dermed tilskudd og vigselsrett, men også for virkeområdet til andre bestemmelser i loven, for eksempel § 2 og §§ 19-21.

Lagmannsretten finner det ikke tvilsomt at ateisme som sådan er et «livssyn» i den forstand forarbeidene peker på. Ateismen generelt, og i alle fall slik den fremkommer av Ateistenes vedtekter og program, innebærer et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål. Bærebjelken for dette synet er at det ikke finnes guder, ånder eller tilsvarende krefter eller skapninger som styrer over menneskene, herunder menneskenes eksistens, skjebne og valg.

Dette er heller ikke i seg selv bestridt av staten slik lagmannsretten oppfatter det.

Uenigheten mellom partene knytter seg til om Ateistene som organisasjon er en organisasjon for utøvelse av livssynet, eller om hovedaktiviteten er bekjempelse av religion og/eller humanitært arbeid. For å vurdere dette, er det etter lagmannsrettens syn riktig å ta utgangspunkt i hva som er organisasjonens styringsdokumenter, samt de aktiviteter som utøves i tiden rundt vedtakstidspunktet.

Lagmannsretten er ikke enig med staten i at Ateistenes vedtekter og program viser at det hovedsakelig er en organisasjon for bekjempelse av religion.

Hva som ligger i forarbeidenes unntak om hovedaktivitet som går ut på å bekjempe religion, er ikke klart definert, men det er ikke nødvendig for avgjørelsen å trekke opp grensen eksakt.

Vedtektene til Ateistene angir organisasjonens formål i § 2, som lyder slik:

Ateistene er en organisasjon for mennesker som ikke tror på guder eller bekjenner seg til noen religion. Vi arbeider for å fremme toleranse og menneskeverd, og

kjemper mot religiøs intoleranse. Vi arbeider for å fremme menneskers mulighet for livsutfoldelse, og stimulerer den frie tanke. Vi arbeider for livssynsfrihet, som omfatter så vel religionsfrihet som frihet fra religion. Gjennom å appellere til medmenneskelighet og sunn fornuft, ved å kritisere religiøse vrangforestillinger og å fremme læren om evolusjon og vitenskap generelt, vil vi bidra til et bedre samfunn og lykkeligere mennesker.

Dette formålet kan ikke forstås som et formål om å bekjempe religion. Det fremgår klart at livssynsfrihet er et uttalt mål. At man ønsker å rekruttere til sitt syn gjennom å «kritisere religiøse vrangforestillinger og å fremme læren om evolusjon og vitenskap generelt» er ikke mer bekjempende enn det misjonerende religioner også gjør.

Det er heller ikke noe i formålsparagrafen eller vedtektene for øvrig som tilsier at organisasjonen skal drive med humanitært arbeid, enn mindre at det skal være hovedformålet.

I departementets vedtak synes formålsbestemmelsen sammen med programmets målsetning om å arbeide for et sekulært samfunn å være vesentlig vektlagt til støtte for departementets syn om at hovedaktiviteten er bekjempelse av religion. Det er i denne sammenheng sitert fra programmet i vedtaket:

Guds eksistens har ikke latt seg bevise gjennom mange tusen år av menneskenes kjente historie. Religion bør derfor ikke spille noen rolle i styringen av samfunnet. All offentlig virksomhet bør skje på et ikke-religiøst grunnlag. [...] Ateistene ser religion som menneskeskapt overtro. Ateistene bruker derfor yringsfriheten til religionskritikk for å bidra til et samfunn der utformingen av all politikk bygger på anerkjent vitenskapelig kunnskap og ikke religiøs overtro.

Å tolke dette som et hovedformål om å «bekjempe religion» i forarbeidenes forstand, blir etter lagmannsrettens syn uriktig. Dersom en religiøs organisasjon har som uttalt formål å arbeide for en stat styrt etter sin religiøse overbevisning, ville det med samme tolkning innebære at denne organisasjonen hadde som hovedformål å bekjempe *andre* religioner.

Å utøve religionskritikk slik programmet til organisasjonen peker på, er etter lagmannsrettens syn noe annet enn å *bekjempe* religion. I alle tilfeller må dette gjelde når det samtidig er et uttalt standpunkt om livssynsfrihet, og heller ikke noe i bevisførselen som tilsier at dette standpunktet ikke etterleveres i praksis.

Etter lagmannsrettens syn kan ikke vedtektene eller programmet, hver for seg eller samlet, tolkes slik at Ateistenes hovedformål er bekjempelse av religion eller utøvelse av humanitært arbeid.

Lagmannsretten går så over til å se på aktivitetene som utøves. Det er faktum på vedtakstidspunktet som skal legges til grunn. At faktum som er tilkommet i ettertid kan tillegges vekt i den grad de er egnet til å kaste lys over dette faktum, får ikke betydning i saken her. Imidlertid er det vist en utvikling i sammenslutningen fra oppstarten til de senere år, og det er utøvelsen av aktiviteter nært opp til vedtakstidspunktet som må tillegges mest vekt.

Ateistenes aktiviteter er belyst gjennom dokumentbevisene. Som en del av dokumentbevisene er det lagt frem utdrag fra boken Hedningsamfunnets historie, Even Gran, Humanistisk forlag 2020. På bakgrunn av det som er fremkommet gjennom bevisførselen, må lagmannsretten imidlertid legge til grunn at dette i første rekke er en historisk bok, som i det alt vesentlige tar for seg tiden fra stiftelsen og fremover, og i mindre grad nåtiden. I den sammenheng bemerker lagmannsretten at religionskritikken fremstår som vesentlig skarpere for noen tiår siden, ikke minst sammenholdt med datidens samfunn og åpenhet for religionskritikk.

Etter lagmannsrettens syn bærer ikke aktivitetene, slik de er fremkommet gjennom bevisførselen, preg av at Ateistene hovedsakelig driver religionsbekjempelse. Ateistene fremhever imidlertid i stor grad negative konsekvenser av religion og religionskultur, som kvinners rettigheter i Iran. Dette sammenfaller etter lagmannsrettens syn med vedtektenes bestemmelser om å «fremme toleranse og menneskeverd, og kjemper mot religiøs intoleranse» og å «fremme menneskers mulighet for livsutfoldelse, og stimulerer den frie tanke».

Utgivelsen av barneboken «lungefisken Darwin» er ikke religionsbekjempelse i større grad enn utgivelse av barnebibler eller religiøs undervisning for barn, er bekjempelse av andre religioner. Utgivelsen må sees som opplysningsarbeid i tråd med formålet i vedtektene om å stimulere den frie tanke, og herunder understøtte livssynet.

Som et annet eksempel på aktiviteter for felles utøvelse av livssyn, nevner lagmannsretten møte i Litteraturhuset om «Mobilisering mot usunn og destruktiv kristendom», med underteksten «Bør overgripende organisasjoner få statsstøtte? Bør lovverket brukes eller skjerpes for å stoppe overgrepene?».

Slik lagmannsretten oppfatter arrangementet – ut fra tittel og undertittel – er dette ikke et eksempel på aktivitet i form av religionsbekjempelse. Det er den destruktive virkningen av religion det fokuseres på, ikke andre personers religiøse overbevisning.

I lys av vedtekter og program, er dette etter lagmannsrettens syn i kjernen av utøvelse av Ateistenes felles livssyn. Det samme gjelder også arrangementene «Ateistenes dag», slik disse er beskrevet gjennom det som er fremkommet i bevisførselen.

Etter bevisførselen er ikke lagmannsretten enig med staten i at Ateistenes aktiviteter, og heller ikke deres felles utøvelse, i hovedsak dreier seg om bekjempelse av religion. Deres virksomhet og argumentasjon har klar og sterk religionskritikk, i aller størst grad rettet mot negative konsekvenser av religionsutøvelse. At verken formålet eller utøvelsen av aktiviteter kan karakteriseres som hovedsakelig religionsbekjempelse, støttes også av formålsbestemmelsen som innebærer arbeid for religionsfrihet.

Lagmannsretten er heller ikke enig i at den felles utøvelse av aktiviteter i hovedsak er humanitært eller politisk arbeid. En rekke trossamfunn driver humanitært arbeid i stor utstrekning. For en del trossamfunn forankres dette i religionen direkte.

I den grad Ateistene driver humanitært arbeid er det, slik lagmannsretten vurderer bevisførselen, knyttet til livssynet. Tingretten skriver om dette:

Det er rettens vurdering at Ateistenes aktiviteter i hovedsak bærer preg av politisk og humanitært arbeid. Retten viser særlig til Ateistenes program, der det blant annet tas stilling til en rekke lovbestemmelser, og til Ateistenes støtte og bistand blant annet til personer som har brutt ut av religiøse miljøer og personer som søker asyl med grunnlag i at de ikke er troende. Selv om slike aktiviteter kan sies å springe ut av en ateistisk humanisme, faller denne formen for aktiviteter utenfor trossamfunnslovens definisjon av tros- og livssynssamfunn. Retten viser her til lovforarbeidene.

Lagmannsretten er ikke enig i dette. At det gis støtte og bistand til personer som har brutt ut av religiøse miljøer, eller asylsøkere som er forfulgt på grunn av religion, fratar ikke organisasjonen preg av et livssynssamfunn eller tilsier at den i hovedsak driver med humanitært arbeid. At disse aktivitetene fra Ateistenes side springer ut av deres livssyn, er ikke prinsipielt annerledes enn at religiøse samfunn gjør tilsvarende aktiviteter basert på deres livssyn.

Når det gjelder henvisningen til lovbestemmelser i Ateistenes program, er det lagmannsrettens oppfatning at dette for det første ikke skiller seg vesentlig fra andre humanistiske sammenslutningers syn, og for det andre som en direkte konsekvens av det grunnleggende livssynet om livssynsfrihet og religionsfrihet.

Lagmannsretten er etter dette kommet til at avgrensningene i forarbeidene om sammenslutninger som hovedsakelig driver religionsbekjempelse eller hovedsakelig driver humanitær eller politisk virksomhet, ikke rammer Ateistene. Videre er lagmannsretten kommet til at Ateistene er en sammenslutning for felles utøvelse av livssyn, og omfattes av definisjonen i trossamfunnsloven § 1.

Departementets vedtak 26. august 2022 om å nekte registrering som livssynssamfunn er etter dette ugyldig.

Sakskostnader

Ankende part har fått medhold, og har etter hovedregelen i tvisteloven § 20-2 første ledd krav på å få dekket sine sakskostnader. Lagmannsretten kan ikke se at unntaket i bestemmelsens tredje ledd er anvendelig, og det er heller ikke anført fra statens side.

Ankende parts prosessfullmektig har krevd 73 100 kroner i kostnader for lagmannsretten, i tillegg til rettsgebyret. Etter lagmannsrettens syn er kostnadene nødvendige og rimelige, og kravet legges til grunn. Rettsgebyret for ankebehandlingen utgjør 29 832 kroner, idet saken ble ført inn i sakslistene i 2023 og ankeforhandling har vart én dag, jf. rettsgebyrloven § 4 og § 8 første ledd.

Lagmannsretten legger sitt resultat til grunn for så vidt gjelder sakskostnadene for tingretten, jf. tvisteloven § 20-9 annet ledd. For tingretten ble det krevd 108 000 kroner fra

ankende parts prosessfullmektig. Kostnadene er etter lagmannsrettens syn nødvendige og rimelige, og kravet legges til grunn. Rettsgebyret for tingretten utgjorde 6 115 kroner.

Dommen er enstemmig.

DOMSSLUTNING

1. Barne- og familiedepartementets vedtak 26. august 2022 er ugyldig.
2. I sakskostnader for lagmannsretten betaler staten v/ Barne- og familiedepartementet 102 932 – etthundreogtotosennihundreogtrettito – kroner til Ateistene innen to uker fra dommen er forkynt.
3. I sakskostnader for tingretten betaler staten v/ Barne- og familiedepartementet 114 115 – etthundreogfjortentusenetthundreogfemten – kroner til Ateistene innen to uker fra dommen er forkynt.

Halvor Aas

Guro Hansson Bull

Trude Sørby Einersen

Dokument i samsvar med undertegnet original.
Madeleine Eliassen